

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2023.5.14>

PROBLEM ŚMIERCI I NIEŚMIERTELNOŚCI W BAJCE FILOZOFICZNEJ OSCARA WILDE’A „WIERNY PRZYJACIEL”

Olena Tytarenko

*kandydat nauk filologicznych, profesor,
profesor Katedry Filologii Angielskiej Wydziału Filologii Obcej
Ukraińskiego Uniwersytetu Państwowego imienia Mychajła Drahomanowa
(Kijów, Ukraina)
ORCID ID: 0000-0001-8606-3253
e-mail: e.yu.tit@ukr.net*

Adnotacja. Niniejszy artykuł jest pierwszym, który bada problem śmierci i nieśmiertelności w bajce filozoficznej Oscara Wilde’a „Wierny przyjaciel”.

Autor dochodzi do wniosku, że problem śmierci i nieśmiertelności w bajce O. Wilde’a „Wierny przyjaciel” polega na tym, że osobowość istoty ostatecznej (Małego Hansa) nie może oprzeć się destrukcyjnemu wpływowi osobowości życia codziennego (Młynarza) i umiera pod koniec filmu.

Ludzie codziennej egzystencji, podobnie jak jednostki ostatecznej egzystencji, mają różne poziomy rozwoju osobistego. Młynarz jest osobą codziennego życia z wyraźnymi akcentami charakteru na granicy psychopatii typu epileptoidalno-paranoidalnego (w terminologii P. Hannushkina). Dlatego też cechuje go brak empatii i pragnienie kontrolowania innych ludzi. Młynarzowi brakuje takich cech jak szlachetność i współczucie dla innych ludzi. Mały Hans jest człowiekiem ostatecznym, obdarzonym szlachetnością i empatią. Jednak psychopata lub zaakcentowana osobowość życia codziennego może mieć destrukcyjny wpływ i „niszczyć” i rujnować szlachetność i duchowość ludzi ostatecznego bytu – marzycieli i romantyków, takich jak Mały Hans.

Słowa kluczowe: śmierć, nieśmiertelność, osobowość, wola mocy, życie codzienne, istota ostateczna, człowiek-I, meta-antropologia, N. Khamitov, P. Nesterenko.

THE PROBLEM OF DEATH AND IMMORTALITY IN O. WILDE’S PHILOSOPHICAL TALE “THE DEVOTED FRIEND”

Olena Tytarenko

*Candidate of Philological Sciences, Professor,
Professor of Department of English Philology
Faculty of Foreign Philology
Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University
(Kyiv, Ukraine)
ORCID ID: 0000-0001-8606-3253
e.yu.tit@ukr.net*

Abstract. In this article, for the first time, the problem of death and immortality in Oscar Wilde's philosophical tale “The Devoted Friend” is investigated.

The author concludes that the problem of death and immortality in O. Wilde's fairy tale “The Devoted Friend” is that the personality of boundary existence (Little Hans) cannot resist the destructive influence of the personality of everyday existence (the Miller) and in the end dies.

Therefore, people of everyday life, as well as individuals of marginal life, have different levels of personal development. The Miller is a person of everyday life with pronounced accentuations of character on the verge of psychopathy of the epileptoid-paranoid type of character (in the terminology of P. Hannushkin). That is why he has a lack of empathy and a thirst for controlling other people. The Miller lacks such traits as nobility and compassion for other people. Little Hans is a man of boundary existence, he is endowed with nobility and empathy. But a psychopath or an accented personality of everyday life can have a destructive influence and destroy the nobility and spirituality of people of boundary existence – dreamers and romantics, which was Little Hans.

Key words: death, immortality, personality, will to power, everyday existence, boundary existence, man-I, metaanthropology, N. Khamitov, P. Nesterenko.

ПРОБЛЕМА СМЕРТІ ТА БЕЗСМЕРТЯ У ФІЛОСОФСЬКІЙ КАЗЦІ ОСКАРА ВАЙЛДА «ВІРНИЙ ДРУГ»

Олена Титаренко

*кандидат філологічних наук, професор,
професор кафедри англійської філології факультету іноземної філології
Український державний університет імені Михайла Драгоманова*

(Київ, Україна)

ORCID ID: 0000-0001-8606-3253

e.yu.tit@ukr.net

Анотація. У даній статті вперше досліджена проблема смерті та безсмертя у філософській казці Оскара Вайлда «Вірний друг».

Автор приходиться до висновку, що проблема смерті та безсмертя у казці О. Вайлда «Вірний друг» полягає в тому, що особистість граничного буття (Малий Ганс) не може протистояти руйнівному впливу особистості буденного буття (Мірошник) та в кінці кінців помирає.

Люди буденного буття як й індивіди граничного буття, мають різний рівень особистісного розвитку. Мірошник – це персона буденного буття з яскраво вираженими акцентуаціями характеру на межі психопатії епілептоїдно-параноїдального типу характеру (в термінології П. Ганнушкіна). Саме тому у нього спостерігається відсутність емпатії та жага до керування іншими людьми. У Мірошника відсутні такі риси як благородність та співчуття до інших людей. Малий Ганс – це людина граничного буття, він наділений благородністю та емпатійністю. Але психопат чи акцентуована особистість буденного буття може деструктивно впливати і «знищувати» та руйнувати благородність та душевність людей граничного буття – мрійників і романтиків, яким був Малий Ганс.

Ключові слова: смерть, безсмертя, особистість, воля до влади, буденне буття, граничне буття, людина-І, метаантропологія, Н. Хамітов, П. Нестеренко.

Вступ. Проблема смерті та безсмертя усвідомлювалася не лише філософами у трактатах та есе, а й письменниками в літературних творах. Оскар Вайлд – один з тих, хто надзвичайно тонко піднімає проблематику смерті та безсмертя в своїх романах та казках.

Серед сучасних дослідників, що займаються проблемою смерті та безсмертя особистості, можна виділити ім'я П. Нестеренка та його дисертаційне дослідження на тему «Проблема смерті та безсмертя особистості: світоглядні та соціокультурні аспекти» (Нестеренко, 2023).

Павло Нестеренко – це український філософ та психолог, який використовує методологічний підхід метаантропологія Н. Хамітова (Хамітов, 2017), аналізує феномени смерті та безсмертя у світогляді сучасної людини. Його дисертаційне дослідження та унікальний, авторський стиль написання філософських текстів дуже близький до філософського мистецтва.

Ми знаходимо деякі паралелі між О. Вайлдом та П. Нестеренко, а саме їх захист та боротьбу за права людини, філософські роздуми та статті (Нестеренко, 2022), які сучасниками не завжди розуміються та сприймаються, а також їх глибина філософської думки, дозволяють зробити припущення, що вони талановиті мислителі, яких ще до кінця не збагнуло людство.

Метою даної статті є аналіз проблеми смерті та безсмертя у філософській казці Оскара Вайлда «Вірний друг».

Методи. Для досягнення мети були використані компаративний, герменевтичний та діалектичний методи.

Згідно з «Філософським енциклопедичним словником», діалектика – це «вчення про об'єктивну суперечливість буття, тотожність протилежностей (конечне і безконечне, перервне і безперервне, зв'язок і відокремленість, сталість і мінливість і т.д.), які, однак, не нейтралізують одна одну, а реалізуючись у своїй тотожності як рух, розвиток і творчість, розгортаються в багатоманітність конкретних форм суцього». (В. Кизима) (Кизима, 2002: 158).

За допомогою діалектичного методу ми можемо співставити та прояснити суперечність буття головних героїв «Вірного друга» О. Вайлда.

Виклад основного матеріалу. Основною методологією нашого дослідження є метаантропологія – вчення про буденний, граничний та метаграничний виміри людського буття (Хамітов, 2017).

У філософській казці «Вірний друг» Оскар Вайлд розповідає про взаємини двох «друзів» – Малого Ганса та багатія Мірошника. У заможного Мірошника у млині було багато мішків з борошном та велика отара корів і овець (Вайлд), а бідний Малий Ганс у своєму власному саду працював та трудився, не покладаючи рук і навесні, і восени, і влітку. Але коли приходила зима, квіти в цей час не росли, і тому він часто відчував голод, бо в нього не було нічого на продаж, щоб заробити гроші (Вайлд).

Мірошник не відчував до Малого Ганса ні співчуття, ні жалю, а мав тільки бажання максимально від нього отримувати вигоди. Коли ж взимку Малий Ганс насили виживав і часто навіть голодував, то Мірошник говорив своїй дружині, що його не варто жаліти і коли у Ганса біда, то він повинен сам з нею залишатися (Вайлд).

Реакція дружини Мірошника дивує своєю байдужістю, лицемірством та цинізмом. Вона вважає, що Мірошник – альтруїст і хороший друг для Ганса (Вайлд).

Малий Ганс ідеалізує Мірошника та вважає його «вірним другом». Одного разу, коли Мірошник прийшов до Малого Ганса для того, щоб той подарував йому безкоштовно корзину квітів, між ними відбулася

розмова, яка полягала в тому, що Мірошник поцікавився як він зимував, а Ганс відповів, що він дуже бідував та ледь-ледь зміг перезимувати, але вже настала весна і тепер малий Ганс зможе вирощувати знову квіти та їх продавати, не дивлячись на те, що він заставив свою тачку (Вайлд).

Далі у цій розмові О. Вайлд наводить факт небаченого нахабства та нищості жадібного Мірошника, який вирішив подарувати Малому Гансу непотріб – поломану тачку. І за цей непотріб Мірошник ніяк не може скласти ціну, що повинен в заміну йому віддати Маленький Ганс.

«Гансе, – сказав Мірошник, – я тобі дам свою тачку. Вона, правда, не зовсім нова, в ній немає одного борта, і зі спицями щось негарзд, але все-таки я дам її тобі. Я розумію, який я щедрий, і знаю, багато хто скаже, що я роблю дурницю, даруючи тачку, проте я не такий, як усі. Я вважаю, що дружби нема без щедрості, та й як на те, я купив собі нову тачку. Отже, тепер ти можеш не турбуватися про тачку. Я подарую тобі свою.

– І справді, ви такі щедри, – сказав Малий Ганс, і його потішне кругле обличчя аж засяло радістю. – У мене якраз є дошка, і я легко полагоджу тачку.

– У тебе є дошка! – вигукнув Мірошник. – А мені ж саме треба залатати дах на коморі. Там така дірка, що, чого доброго, ще замокне й зерно, коли я не залатаю дах. Як добре, що ти згадав про цю дошку! Просто дивно, як це один добрий вчинок тягне за собою другий: щойно я тобі подарував свою тачку, а вже ти даєш мені дошку. Звичайно, тачка коштує набагато більше, ніж дошка, та справжні друзі на це не зважають. Швидше неси її, і я сьогодні ж залатаю дах на коморі.

– Біжу! – вигукнув Малий Ганс, метнувся до повітки й притяг дошки.

– Гм, не дуже-то й довга, – зауважив Мірошник, оглядаючи дошку. – Боюсь, що, коли я залатаю дірку на коморі, на тачку нічого не залишиться. Але то вже не моя вина. Ну а зараз, коли я віддав тобі свою тачку, ти, мабуть, захочеш дати мені за це квітів. Ось кошик, наклади гарно з верхом» (Вайлд).

Наведений уривок дуже важливий, тому що саме ця думка піднімає перед читачами проблему смерті та безсмертя особистості Малого Ганса. Ганс ідеалізує Мірошника та наділяє його неіснуючими якостями. Малий Ганс не дивиться на реальні вчинки Мірошника, а слухає лише його «красиві», але пусті слова, які нічого не варті.

Навіть ще не подарувавши поломану тачку, а тільки даючи обіцянку її подарувати, Мірошник починає робити, фактично, рабом Малого Ганса. Він дає йому щодня робити важку роботу, за яку нічого не платить. Малий Ганс запускає свій садок і безкоштовно тяжко фізично працює на благо Мірошника (Вайлд).

З найбільшою трагічністю проблема смерті та безсмертя розкривається О. Вайлдом в кінці філософської казки. «Якось пізно ввечері, коли Малий Ганс сидів у хаті й грівся біля каміна, раптом щось постукало в сінешні двері. Надворі лютувала буря, і вітер ревів і завивав так страшно, що Ганс спочатку не звернув на той стукіт уваги, подумав, що то буря. Але за якусь мить постукало вдруге, а потім і втретє, вже гучніше.

– Це, мабуть, якийсь бідний подорожній, – сказав сам собі Малий Ганс і кинувся до дверей.

Перед ним стояв Мірошник з ліхтарем в одній руці і товстим ціпком у другій.

– Дорогий Гансе! – вигукнув він. – У мене велике лихо: мій найменший син упав з драбини й побився, і я оце йду по лікаря. Але лікар так далеко живе, а ніч така страшна, тож мені спало на думку, що було б краще, якби ти пішов по нього замість мене. Адже я дарую тобі тачку, справедливо було б, щоб і ти якось віддячив мені.

– Авжеж, авжеж! – вигукнув Малий Ганс. – Це така честь, що ви прийшли просто до мене. Негайно біжу по лікаря. Тільки дайте мені ваш ліхтар, бо ніч така темна, ще, чого доброго, де-небудь упаду в яму.

– Я б і дав, – сказав Мірошник, – але ліхтар у мене зовсім новенький, ще що-небудь станеться з ним.

– Ну, гаразд, якось обійдуся і без ліхтаря! – вигукнув Малий Ганс. Він оглянув свого кожуха, натяг на голову теплу червону шапку, закутав шию хусткою і вирушив у дорогу» (Вайлд).

Люди буденного буття як й індивіди граничного буття, мають різний рівень особистісного розвитку. Мірошник – це персона буденного буття з яскраво вираженими акцентуаціями характеру на межі психопатії епілептоїдно-параноїдального типу характеру (в термінології П. Ганнушкіна). Саме тому у нього спостерігається відсутність емпатії та жага до керування іншими людьми. У Мірошника відсутні такі риси як благородність та співчуття до інших людей. Малий Ганс – це людина граничного буття, він наділений благородністю та емпатійністю. Але психопат чи акцентуїтована особистість буденного буття може деструктивно впливати і «знищувати» та руйнувати благородність та душевність людей граничного буття – мрійників і романтиків, яким був Малий Ганс.

Безсовісність, аморальність, жадібність та нахабність Мірошника не мають меж. Погода була жакливо погана, адже «лютувала буря». Малий Ганс дійшов до лікаря, покликав його на допомогу сину Мірошника. Але коли Малий Ганс повертався додому, то попав у болото і потонув у глибокій ямі.

Вайлд так описує цю трагедію та похорон Малого Ганса: «А вітер усе дужчав, і дощ полив, як з відра. Малий Ганс не встигав за конем і не бачив, куди йти. Зрештою він збився з дороги й забрів на дуже небезпечне болото. Там бідолашний Ганс і втопився в глибокій ямі. Наступного дня його знайшли вівчарі й принесли до його хатини.

Всі прийшли на похорон Малого Ганса, бо всі його любили, але найбільше побивався Мірошник:

«– Я був його найкращим другом, – заявив він, – і по справедливості я повинен іти спереду.

Він ішов на чолі похоронної процесії в довгому чорному плащі й час від часу витирав очі великою носовою хустинкою.

– Смерть Малого Ганса – велика втрата для всіх нас, – сказав Коваль, коли після похорону всі сиділи в затишній корчмі, п'ючи настояне на духмяних травах вино й заїдаючи солодкими тістечками.

– А надто для мене, – відгукнувся Мірошник. – Адже я, можна сказати, подарував був йому свою тачку, а зараз і придумати не можу, де її подіти: дома вона мені тільки місце займає, а продати, так за неї ж нічого не дадуть, бо вона геть поламана. Надалі я буду обачніший. Нікому нічого не дам. За щедрість завжди доводиться розплачуватись...» (Вайлд).

Опис О. Вайлдом даної трагедії розкриває нам нові філософсько-антропологічні аспекти та психологічні про-яви представників буденного та граничного буття (у термінології метаантропології Н. Хамітова). На прикладі трагічної смерті Малого Ганса, можна заключити, що людина граничного буття, якщо вона є тонким романтиком, дуже емпатійною та доброю особистістю, яка вірить у справжню дружбу та ідеалізує інших людей, може поплатитися своїм життям, коли зустрічається з представниками буденного буття психопатичного складу характеру, для яких гроші – це найвища цінність, а життя інших людей має сенс тільки тоді, коли ці люди або багаті, або якщо бідні, то задовольняють їх власні егоїстичні потреби, перетворюючись, фактично, на рабів.

Граничне буття може бути декількох видів. При одному з цих видів людині притаманна воля до влади на іншими людьми (Хамітов, 2017) (у нашій авторській термінології це людина-В). Ми ж, доповнюючи філософське вчення Н. Хамітова про граничне буття, вважаємо, що є ще інший вид особистості граничного буття, так звана людина-І (наш авторський термін для позначення крайнього ідеаліста граничного буття), якій, на прикладі персони Малого Ганса, притаманний сильний потяг до ідеалізації інших людей (часто негідників та деструктивних персон), наділення їх добрими та хорошими рисами, які негідникам не притаманні. При цьому граничність людей-І небезпечна також тим, що вони починають дезадаптовуватися в агресивному світі буденності та часто ставляться до осіб буденного буття (Мірошник) як до людей буття метаграничного і цим себе ставлять під загрозу знищення людьми буденного чи граничного буття, для яких «високі цінності», «благородство» та «справжня дружба» – це пусті слова, якщо людина матеріально бідна.

Висновки. Отже, філософська казка О. Вайлда «Вірний друг» піднімає проблему смерті та безсмертя особистості. Виходячи з методології метаантропології Н. Хамітова, Мірошник – це людина буденного буття. Малий Ганс – це людина граничного буття.

У Мірошника, як у людина буденного буття, відсутній особистісний світогляд. Він концентрований тільки на земних благах, своїй сім'ї, дітях та їх благополуччі. У Мірошника відсутні такі риси як емпатія, любов до людей, милосердя, щедрість та здатність бути другом і допомагати своєму другу у біді.

Малий Ганс – це людина граничного буття з особистісним типом світогляду (у нашій авторській термінології Малий Ганс – це людина-І). Але не дивлячись на особистісний світогляд, у нього спостерігаються невпевненість у собі, дуже сильна наївність та покірність перед налістю та безсовісністю Мірошника.

Проблема смерті та безсмертя у казці О. Вайлда «Вірний друг» полягає в тому, що особистість граничного буття (Малий Ганс) не може протистояти руйнівному впливу особистості буденного буття (Мірошник) та в кінці кінців помирає.

Смерть Малого Ганса особливо трагічна також тим, що він не зміг самореалізуватися в цьому світі. З іншої сторони проблема смерті та безсмертя на прикладі Малого Ганса, піднімає ряд морально-етичних питань. Серед них, чи варто робити добрі вчинки заради добрих вчинків та бути завжди альтруїстом. Можливо «здоровий егоїзм» по відношенню до Мірошника міг би врятувати Малого Ганса від передчасної смерті.

Список використаних джерел:

1. Вайлд, О. Вірний друг. <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=273> (дата звернення: 12.06.2023)
2. Кизима, В. Діалектика. *Філософський енциклопедичний словник за ред. В. І. Шанкарук*. Київ. Абрис. 2002. С. 158.
3. Нестеренко, П. О. Феномени гомосексуальності та андрогінності в контексті світоглядних проблем смерті та безсмертя. *Перспективи. Соціально-політичний журнал*. № 1. 2022. С. 11-22. DOI: 10.24195/spj1561-1264.2022.1.2.
4. Нестеренко, П. О. Проблема смерті та безсмертя особистості: Світоглядні й соціокультурні аспекти. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 033 Філософія. Український державний університет імені Михайла Драгоманова. 2023.
5. Хамітов, Н. Філософська антропологія: Світовий та вітчизняний контексти. *Вісник НАН України*, №5. 2021. <https://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=7874> (дата звернення: 16.09.2021).
6. Хамітов, Н. В. Філософська антропологія: Актуальні проблеми. Від теоретичного до практичного повороту. КНТ. 2017.

References:

1. Vayld O. Virnyy druh [The Devoted Friend]. Retrieved from: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=273> [in Ukrainian].
2. Kyzyma, V. (2002). Dialektyka [Dialectics]. *Filosofskyy entsyklopedychnyy slovnyk za red. V. I. Shankaruk*. Kyiv. Abrys. S. 158. [in Ukrainian].
3. Nesterenko, P. O. (2022). Fenomeny homoseksual'nosti ta androhinnosti v konteksti svitohlyadnykh problem smerti ta bezsmertya [The phenomena of homosexuality and androgyny in the context of worldview problems of death and immortality]. *Perspektyvy. Sotsial'no-politychnyy zhurnal*. № 1. S. 11-22. [in Ukrainian].
4. Nesterenko, P. O. (2023). Problema smerti ta bezsmertya osobystosti: Svitohlyadni y sotsiokul'turni aspekty [The problem of death and immortality of personality: worldview and sociocultural aspects]. *Kvalifikatsiyna naukova pratsya na pravakh rukopysu. Dysertatsiya na zdobuttya naukovooho stupenya doktora filosofiyi za spetsial'nistyuu 033 Filosofiya. Ukrayins'kyu derzhavnyu universytet imeni Mykhayla Drahomanova*. [in Ukrainian].
5. Khamitov, N. (2021). Filosofsk'ka antropolohiya: Svitovyy ta vitchyznyanyy konteksty [Philosophical anthropology: World and domestic contexts]. *Visnyk NAN Ukrainy*, №5. Retrieved from: <https://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=7874> [in Ukrainian].
6. Khamitov, N. V. (2017). Filosofsk'ka antropolohiya: Aktual'ni problemy. Vid teoretynohoho do praktychnoho povorotu [Philosophical anthropology: Actual problems. From theoretical to practical turn]. KNT. [in Ukrainian].